

Intieme oorlog

Verslag van het gelijknamige symposium, over geweld en gezinnen, georganiseerd door het Lorentzhuis, op 21 april 2004 te Haarlem

Frank Asmus (*)

Han Blankstein (*)

'Hoe te komen van mis-handelen naar relationeel handelen, dat is de uitdaging' (voor gezinnen én relatietherapeuten). Zo kondigde het Lorentzhuis de thematiek van dit symposium aan. Na enkele welkomstwoorden van Lorentzhuismedewerker Eric van der Elst wandelde Maarten Luther, alias Tim Zwaan (psychiater en opleider), binnen. Luid verkondigde hij dat zijn stellingen beoogden de vercommercialisering van de zonde en het gesjoemel met eigen verantwoordelijkheid aan de kaak te stellen. De sprong van heilige huisjes naar huiselijk geweld is maar klein. De verantwoordelijkheid voor de ander stelde hij centraal. En zo zette hij de toon voor het symposium: we gaan niet alleen luisteren, maar ook meedoen, en ons laten amuseren.

Geweldloos verzet

Als eerste sprak Justine van Lawick, therapeut en opleider bij het Lorentzhuis, over 'Hoe intiem is geweld?' Meteen zette ze het plegen van geweld in een brede culturele context: overal is waarneembaar hoe niet langer het beheersen van emoties gewaardeerd wordt, maar juist het uiten en uitleven ervan (inclusief agressie). Vervolgens somde ze maar liefst negentien verschillende verklaringen op voor de toename van gewelddadig gedrag bij adolescenten, variërend van het ontbreken van gezag, de overmatige narcistische kwetsbaarheid, de te hoge eisen die door ouders en school worden gesteld, naar de invloed van tv en computerspelletjes en de vervrouwelijking van de maatschappij. Dat alles ook nog toegelicht met videofragmenten. Niet alleen haar duizelde het toen. Ze keerde vervolgens terug naar de praktijk en formuleerde twee uitgangspunten: ouders handelen vanuit goede wil en bedoelingen (een basaal besef van verantwoordelijk zijn), en kinderen zijn er niet primair op uit om hun ouders te pesten en kwaad te doen. Maar hoe doorbreek je als ouders de destructieve interactiespiralen die er niettemin in veel puber- en adolescentengezinnen ontstaan? Ze bepleitte, geïnspireerd door Haim Omer, het hanteren van de sit-in methode, omdat de time-out afspraken die productief zijn bij geweldsproblemen tussen partners, met pubers niet werken (Omer [2001], *Helping parents deal with children's acute disciplinary problems without escalation. Family Process, 40,1*). De sit-in houdt in dat je als ouder, als de heftigheid van een conflict al iets is afgenomen, naar de kamer van je kind gaat en je posteert op een stoel voor de deur, met de opmerking: 'Ik accepteer dit gedrag van jou niet en ik wil dat het stopt. Maar wees niet bang, ik zal niet

aan je komen. Ik ben niet van plan je je zin te geven, maar als je me nodig hebt, help ik je. Ik wil graag van jou horen hoe we af kunnen komen van dit gedrag van jou.' Deze methode van geweldloos verzet blijkt in de praktijk goed te werken, mits je als ouder alle serieuze reacties van de jongere ook serieus neemt. Hoewel Van Lawick hiermee stof tot denken (en handelen) gaf, ontbrak wel het antwoord op haar beginvraag: hoe intiem is geweld?

Vervolgens kwamen Frans Duintjer en Henri Boulogne, twee systeemtherapeutische opleiders, aan het woord. Hun thema was: 'Kinderen die hun ouders terroriseren of mishandelen'. In een hilarisch bedoelde act voor twee heren leefden ze zich uit in hoe het niet moet, hoe je het als therapeut, en als ouder, verkeerd kan doen. In het A4-tje dat ze na afloop voor de toehoorders beschikbaar stelden, is te lezen dat de primaire taak van de hulpverlening is om de ouders te helpen de ouderlijke macht terug te winnen. Hun presentatie maakte mij echter niet duidelijk hoe ze dat realiseren. De zorgvuldig afgewogen en uitgewerkte behandelingsstrategie van iemand als Micucci zag ik niet terug, al verwezen ze wel naar een boek van hem (*The adolescent in family therapy*. New York, 1998).

Grenzeloze tijd

Na de lunch volgde Theatergroep Alaska Unlimited (Flip Jan van Oenen & Henry Kalb) met een wervelende, gevarieerde show vol spitse dialogen, muziek en acrobatiek, vrij associërend op het thema van de dag. Paulien Bom, verpleegkundige bij de Amsterdamse Thuiszorg (consultatiebureau), besprak vervolgens onder het motto: 'Ik weet niet wat ik wil maar ik wil het nu,' haar ervaringen met ouders van baby's en jonge kinderen. Waarom vinden we het tegenwoordig zo moeilijk om kinderen grenzen te stellen? Welke denkbeelden liggen daaraan ten grondslag? Ze schetste de geschiedenis van het omgaan met huilen. Voor 1972 was de regel: op 'oorzaakloos' huilen ga je niet in, schenk je er aandacht dan gaat je kind steeds vaker huilen (gebaseerd op de conditioneringtheorie) en verwen je het. De zogenaamde Baltimore-studie van Ainsworth & Bell (1972) veroorzaakte een radicale verandering: baby's huilen nooit zomaar, pas bij een gevoel van basisveiligheid worden ze weer rustig. Dit gold voor alle soorten huilen. En verwennen was niet mogelijk in de eerste zes maanden.

Hoewel andere onderzoeken (eind jaren tachtig) dit relativeerden (baby's blijken wel degelijk kleine huilprobleempjes zelf op te kunnen lossen) hebben die minder invloed gehad. 'We willen nu eenmaal geen dierentemmers zijn, maar engelbewaarders', aldus Bom. Kijken we naar hoe wij nu leven met betrekking tot het omgaan met frustratie, dan kun je in allerlei opzichten spreken van een grenzeloze tijd. Zo zijn de strakke lakens vervangen door een los dekbed, zijn de tuigjes in de stoel verdwenen en is er vaak sprake van enorme hoeveelheden speelgoed, kleding en broodbeleg. Tevens is de door Kees van Kooten zo genoemde 'tussentijd', de wachttijd die voorafgaat aan de bevrediging, verdwenen en hoeft dus geen geduld meer geoefend te worden.

Bom pleitte voor grenzen stellen, voorspelbare gewoontes en duidelijke regels. Steun bieden wanneer het kind stress ervaart is wat anders dan stress willen voorkomen. Frustraties horen immers bij het leven. Ook benadrukte ze dat ouders beter moeten luisteren naar hun eigen innerlijke stem: tot hier en niet verder. Als het om veiligheid (verkeer) gaat, doen ze dat immers ook! Als ouders hun rug recht houden, kunnen kinderen beter spelen. Afgemeten aan de hoeveelheid bij de boekenstand verkochte

boeken (*Kinderen en grenzen stellen, opvoeden met gezond verstand*. Utrecht, 2002), viel haar betoog in goede aarde.

Beschavingsoffensief

Voor Gabriël van den Brink, socioloog en onderzoeker bij het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, was het uitgangspunt dat gewelddelicten sinds 1970 lijken te zijn verdrievoudigd en vandalisme vertienvoudigd. Als factoren die kenmerkend zijn voor de laatste veertig jaar noemde hij de asser-tief-agressieve levensstijl met erosie van gezag; de grotere bewegingsvrijheid ook in sociale zin; het egalitarisme (horizontale betrekkingen) en de onmiddellijke behoeftebevrediging in een rijke economie. Bij het daderprofiel noemde hij nogal voor de hand liggende risicofactoren: van het mannelijk geslacht zijn, leeftijd tussen 15-25 jaar, een bepaalde constitutie, een bepaald type levensstijl met onder meer hard rijden en middelengebruik, en een groot, kwetsbaar ego.

Van den Brink vervolgde met het thema van zijn *Schets van een beschavingsoffensief* (Amsterdam, 2004). Hiermee bedoelde hij een ontwikkeling in de richting van meer en beter burgerschap. Daarbij vroeg hij zich af wat therapeuten (het publiek dus) hieraan zouden kunnen bijdragen. Hij had het over christelijke spelregels en deugden en stelde dat bijvoorbeeld zelfkritiek in andere culturen niet zo wordt gecultiveerd als bij ons. Voor therapeuten ziet hij een rol in het stellen van normen en deze handhaven; vooral ook bemoeienis met het gezinsleven 'duidelijk maken wat normaal is en hoe je het doet'.

De geur van westerse superioriteit in zijn presentatie was voor mij onmiskenbaar. Met weinig gevoel voor multiculturele aspecten of wederzijdse aanpassing. Misplaatst vond ik ook zijn opmerking: 'Laat de overheid ophouden met richtlijnen, geef mensen meer ruimte, de hoogopgeleide klasse kan het heel goed zelf.' Ter rechterzijde zal zijn betoog waarschijnlijk in betere aarde vallen; Balkenende kan er zijn voordeel mee doen.

Forensische systeemtherapie

Laatste spreker was René Breuk, kinderpsychiater bij Derde Oever & Bascule te Amsterdam, uitgenodigd vanwege zijn onderzoek naar functionele gezinstherapie in een forensisch jeugdpsychiatrisch centrum. Het betreft jonge delinquenten met psychiatrische stoornissen. Veelal is er sprake van recidiverende geweldsdelicten, met forse problemen met leeftijdsgenoten of op school. Indien de delinquent geen behandeling wil, volgt celstraf; gedwongen gezinstherapie dus.

Binnen het dagbehandelingsprogramma vergelijkt men twee groepen: in de ene groep is er sprake van systematische gezinsbehandeling en in de controlegroep worden ouders er weinig frequent bij betrokken. De gezinsbehandeling, een vorm van functionele gezinstherapie, is gebaseerd op een model van Alexander en Sexton en *evidence based*, benadrukte Breuk. Men streeft hierbij naar een passende gedragsverandering. De duur is drie tot zes maanden, met gemiddeld twaalf (acht tot dertig) zittingen. De therapie bestaat uit vier fasen: eerst de motivatie-engagementfase, daarna het creëren van een therapeutische werkrelatie, vervolgens de fase van het verminderen van de negativiteit en beschuldigingen, en als laatste het herdefiniëren als een gezinsprobleem. Het herdefiniëren van problemen neemt een belangrijke plaats in door alle fasen heen.

Behalve de therapeuten wordt het hele team getraind in het model. De eerste drie maanden staat de gezinsbehandeling centraal; tussen drie en negen maanden ligt de nadruk op individueel werken en vanaf negen tot twaalf maanden neemt de gezinstherapie weer een belangrijker plek in. Soms volgen er daarna nog 'boostersessies'. Het onderzoek loopt nu één jaar in drie instituten. Een videoband met Sexton bij een Nederlands gezin illustreerde de methodiek. Op de mijns inziens beperkte gedragstherapeutische oriëntatie en het predikaat 'evidence based' kan wel wat afgedongen worden, maar de systematische plek die gezinstherapie in het behandeltraject innam, was om jaloers op te zijn.

Hierna was de vloer weer aan de twee acteurs, die hun evaluatie en visie op het gebodene gaven. Het leverde een joelend publiek op, toch vrij ongebruikelijk voor een symposium. Het was een dag met een hoge amusementswaarde, maar met slechts enkele professionele krenten in de smakelijke koek.